

Bilgi Yönetimi Dergisi

Cilt:4 Sayı:2 Yıl:2021

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/by>

Hakemli Makaleler

Araştırma Makalesi

Makale Bilgisi

Gönderildiği tarih: 05.05.2021
Kabul tarihi: 26.10.2021
Erken görünüm: 27.10.2021
Yayınlanma tarihi: 31.12.2021

Article Info

Date submitted: 05.05.2021
Date accepted: 26.10.2021
Date early view: 27.10.2021
Date published: 31.12.2021

Anahtar sözcükler

Sağlık Okuryazarlığı, Sağlık Eğitimi, Kütüphane, Öğretim Programı, Milli Eğitim.

Keywords

Health Literacy, Health Education, Library, Curricula, National Education.

DOI numarası

10.33721/by.933441

ORCID

0000-0001-5155-2639

Öğretim Programlarında Sağlık Okuryazarlığının Yeri: Kütüphanelerin ve Kütüphanecilerin Artan Önemi

Health Literacy in Curricula: The Increasing Importance of Libraries and Librarians

Özlem ŞENYURT

Ardahan Üniversitesi İnsani Bilimler ve Edebiyat Fakültesi, Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü Öğretim Üyesi, ozlemsenyurt@ardahan.edu.tr

Öz

Sağlık okuryazarlığı, sağlığın korunması ve geliştirilmesi için gerekli temel bilgi ve becerilerden oluşmaktadır. Temel sağlık bilgisinin yanında, sağlık bilgi ve becerilerini yaşam boyu kullanabilmeye imkân sağlayacak, sağlık bilgisine erişme, bu bilgileri anlama, değerlendirme ve kullanma, bunun neticesinde doğru kararlar verebilmeyi ifade eder. Sağlık okuryazarlığının sistemli olarak öğrenilmesinde sosyal eğitim içerisinde okullar ve ilgili kurumların yayın ve eğitimleri önemli yer tutmaktadır. Okullar ve ayrılmaz bir parçası olan kütüphaneler bu sorumluluğu almada en yetkin kurumlar olmalıdır. Eğitimi destekler nitelikteki diğer çalışmalar da sağlık okuryazarlığının yaşam boyu geliştirilmesi açısından önemlidir.

Çalışmanın amacı, sağlık okuryazarlığı becerilerinin eğitim sistemi içerisinde Sağlık Bilgisi ve Trafik Kültürü dersi kapsamında nasıl verildiğini anlamaktır. Çalışmada eğitimde sağlık okuryazarlığına ilişkin literatür değerlendirilmiş olup, öğretim programı ders kitabıyla beraber incelenerek uygulamaya yönelik daha fazla bilgi elde edilmeye çalışılmıştır. Bununla beraber, Milli Eğitim Bakanlığı ve Sağlık Bakanlığı bünyesinde sağlık eğitimine yönelik gerçekleştirilen çalışmalar da bu kapsamda incelenmiştir. Böylece, sağlık bilgi ve hizmetlerine erişim, sağlık bilgisinin değerlendirilmesi ve sağlık bilgisini kullanabilme alanlarının geliştirilmesi gereken yönler olduğu tespit edilerek önerilerde bulunulmuştur.

Abstract

Health literacy consists of basic knowledge and skills required for health protection and promotion. As well as basic health information, accessing, understanding, evaluating and using health information that enables lifelong use of health knowledge and as a result it means being able to make the right decisions. In the systematic teaching of health literacy in social education, publications and training of schools and related institutions have an important place. Libraries that are an integral part of schools must be the most competent institutions to take this responsibility. It is important for the lifelong improvement of health literacy in other studies that support education.

The aim of the study is to understand how health literacy skills are given within the context of the Health Information and Traffic Culture course within the education system. In the study, the literature on health literacy in education was evaluated, the curriculum was examined together with the textbook for more information was tried to be obtained for practice. In addition, the studies have also been examined about health education that conducted by the Ministry of National Education and the Ministry of Health in this context. Thus, in the curriculum were deficiencies identified that access to health information and services, evaluation of health information and using health information and suggestions were made for improvement.

1. Giriş

Değişen çevre ve yaşam koşulları insanları sağlıkları üzerinde daha fazla düşünmeye ve özellikle risk faktörlerinin (küresel ısınma, çevre kirliliği, salgın hastalıklar vb.) artması sağlığı koruma konusunda ülkeleri de politikalar geliştirmeye itmiştir. Toplumun ve bireyin sağlığının korunması amacıyla çeşitli bakanlıklar, sivil toplum örgütleri, kurum ve kuruluşlar tarafından sağlık okuryazarlığı konusunda farkındalık yaratma ve bilgilendirme çalışmaları sürdürülmektedir.

Sağlık okuryazarlığı tüm yaşam boyunca sağlıkla ilgili doğru kararlar verebilmek ve bunu bir yaşam tarzı haline getirebilmek için bir gereksinimdir. Bu gereksinimi karşılamak temel sağlık bilgi ve hizmetlerini alabilme, anlama ve kullanabilme yeterliliğine sahip olmayı gerektirir (Kickbusch, Pelikan, Apfel ve Tsouros, 2013; Ratzan ve Parker, 2000). Bireysel olarak sağlığın korunması ve geliştirilmesi için gerekli bilişsel ve sosyal becerileri içeren sağlık okuryazarlığı (WHO, 1998, s.10) ayrıca, temel sağlık bilgi ve hizmetlerini alma, sağlığa ilişkin doğru kararlar alabilmek için bilgi ve hizmetleri anlama, daha sağlıklı olma yolunda bilgi ile hareket etmek için etkili ve eleştirel iletişim becerilerini kullanabilmeyi (U.S. Department of Health and Human Services, 2010; Calgary Charter on Health Literacy, 2011) içeren kapsamlı bir tanımdır. Adams ve diğerleri (2009) sağlık okuryazarlığının rakamları okuma, yazma ve anlama yeteneğinden daha çok, yazılı, sözlü ve dijital ortamda yer alan sağlık bilgisini anlama ve yorumlama bilişsel yeteneği olduğunu ifade etmiştir (s.144).

Yapılan tanımlardan yola çıkarak diyebiliriz ki sağlık okuryazarlığı becerilerine sahip olma:

- Sağlık sistemini tanıma ve sağlık hizmetlerinden üst düzeyde yararlanma,
- Sağlık bilgisini bulma, okuma, anlama ve eleştirel değerlendirme,
- Sağlık bilgi becerilerini geliştirme ve kullanma,
- Sağlığın korunması ve geliştirilmesine katkı sağlama ve riskleri azaltmanın önündeki engelleri kaldırmaya katkı sağlamaktır.

Dolayısıyla bu kavram insanların kendi sağlıkları ve sağlığı şekillendiren faktörler üzerindeki kontrollerini artırmayı, beceri ve kapasitelerini geliştirmeyi amaçlamaktadır (Nutbeam, 2008). Bu koşulların yetersizliği durumunda ise olumsuz sağlık sonuçları oluşmaktadır. Yapılan araştırmalar sağlık okuryazarlığı düşük olan çocuklarda ve yetişkinlerde kötü sağlık davranışları, daha az sağlık bilgisi ve kötü sağlık sonuçlarına sahip olduklarını göstermiştir. Aynı zamanda sağlık hizmetlerinin yetersiz kullanımı ve sağlık bakım maliyetlerinin artmasına da neden olmaktadır. Bu nedenlerle sağlık okuryazarlığı seviyesini yükseltmek için okul eğitimiyle birlikte erken yaşlardan başlayarak verilmesi gerekmektedir (DeWalt, Berkman, Sheridan, Lohr, ve Pignone, 2004; DeWalt ve Hink, 2009; Yin ve diğerleri, 2009; Berkman, Sheridan, Donahue, Halpern ve Crotty, 2011; Yılmazel ve Çetinkaya, 2016; Sezgin, 2013; Çınar, Ay ve Boztepe, 2018).

Türkiye’de sağlık okuryazarlığı düzeyi ve ilişkili faktörler araştırması (2018), nüfusun %69’unun sağlık okuryazarlığı düzeyinin yetersiz ve sorunlu-sınırlı kategorisinde olduğunu, %31,1’inin yeterli ve mükemmel kategorisinde olduğu göstermiştir. Sağlıkla ilgili konularda bir bilgi kaynağı olarak bir iletişim aracı kullananların oranı ise %67’dir. Bu oran içerisinde sırasıyla internet (%48,6), televizyon (%33), gazete (%8,9), cep telefonu ve uygulamaları (%6,5) yer almıştır. Yetersiz sağlık okuryazarlığı sıklığına sahip olanların (%56,8) içerisinde sadece %18,1’i bir bilgi kaynağı olarak herhangi bir iletişim aracı kullandığını belirtmiştir. Araştırmada ayrıca, eğitim düzeyiyle sağlık okuryazarlığı seviyesi arasında doğru bir orantı olduğu da saptanmıştır (Sağlık Bakanlığı, 2018). Türkiye’de sağlık okuryazarlığı düzeyinin düşük olması konunun temel eğitim düzeyinde ele alınması gerektiğinin göstergesi olmuştur.

Sağlık okuryazarlığı düzeyi okul çağındaki çocuklar arasında da değişmemiştir. Okul Çağındaki Çocuklarda Sağlık Davranışı (HBSC -The Health Behaviour in School-aged Children) araştırması (2017/2018) 11-17 yaş arasındaki çocukların sağlık okuryazarlığı seviyelerini anlamak için gerçekleştirilmiştir. Araştırma neticesinde 12 ülke içerisinde Türkiye düşük sağlık okuryazarlığı yoğunluğu (%18.4) en yüksek ülke olmuştur (Health Literacy in Schools, 2020, s.2).

Sağlık okuryazarlığı kapsamı gereği yaratacağı farkındalık ve yol açacağı değişim nedeniyle bu becerilerin temel eğitim sürecinde erken yaşlarda edinilmesi sağlığın korunması ve geliştirilmesi açısından çok önemlidir. Son dönem yaşadığımız gelişmeler (küresel covid-19 salgını) sağlığa ilişkin

güncel ve güvenilir bilgiye erişme, değerlendirme ve sağlığı koruma adına yaşamsal becerileri anlama ve uygulamaya olan gereksinimi artırmıştır.

Eğitim çocukları ve gençleri daha iyi bir yaşam için desteklerken gelecek için potansiyellerini ortaya çıkarmaya çalışır. Bunu yaparken pek çok yönden (kişisel, sosyal, duygusal, iletişimsel, dilsel, bilişsel, okuryazarlık vb. açılardan) gelişmeleri hedeflenir (Department for Education and Skills, 2006). Bu hedefler elbette sağlık okuryazarı bir toplum oluşturmak, sağlıkla ilgili geleceğe ilişkin riskleri azaltmak ve sağlıklı nesiller yetiştirmek açısından gereklidir.

Burada temel soru eğitim sistemi içerisinde sağlık okuryazarlığının nasıl öğretildiğidir. Eğitim sistemi içerisinde sağlık okuryazarlığı öğretim programlarıyla bütünleştirilerek sınıflarda öğretilmelidir. Bu nedenle, sağlık okuryazarlığı becerilerinin eğitim aracılığıyla öğrencilere nasıl kazandırıldığını anlamak için Ortaöğretim “Sağlık Bilgisi ve Trafik Kültürü” Öğretim Programı incelenmiş ve programın öğrencilere sağlık okuryazarlığı becerilerini kazandırmaya katkısı program düzeyinde değerlendirilmiştir. Ayrıca, Sağlık Bakanlığı'nın sağlık eğitimine yönelik hazırlamış olduğu kaynaklar, Millî Eğitim Bakanlığı bünyesinde sağlık okuryazarlığı eğitimine yönelik gerçekleştirilen projeler ve “Sağlık Bilgisi ve Trafik Kültürü” ders kitabı incelenmiştir.

2. Önceki Çalışmalar

Temel eğitimde sağlık okuryazarlığı ve öğretim programları ilişkisi üzerine gerçekleştirilmiş çalışmalar değerlendirilmiştir.

Sönmez (2014) orta dereceli okullarda öğrenim gören öğrencilerin sağlık okuryazarlığı düzey ve tutumlarını ölçtüğü doktora çalışmasında, öğrencilerin sağlık okuryazarlığı düzeylerinin düşük olduğu, sağlık konularına yönelik tutumlarının ise olumlu olduğu sonuçlarına ulaşmıştır. Çalışmada ayrıca biyoloji ve sağlık bilgisi ders kitapları incelenmiş ve hangi konulara yer verildiği tespit edilmeye çalışılmıştır. Ders kitapları, hastalıkların belirlenen kategorilere göre sınıflandırılmasıyla değerlendirilmiştir. Sonuç olarak ders kitaplarında ve öğretim programlarında sağlık okuryazarlığını artıracak bilgilerin yeterli olmadığı görülmüştür. İzoglu Tok ve Doğan (2021) yaptıkları çalışmada 15-17 yaş aralığındaki ergenlerin sağlık okuryazarlığı düzeylerini nitel bir analizle ölçmek için sağlık bilgisi dersini alan 24 ergenle görüşme yapmıştır. Sonuçta, sağlık okuryazarlığı üzerinde rol alan değişkenlerin, kronik hastalığa sahip yakınların olması, sağlık personelinin başvuru merkezi olarak algılanması ve annenin çalışması durumu olduğu belirlenmiştir. Çelenkoğlu (2019) yüksek lisans tez çalışmasında ortaokul ve lise beden eğitimi ve spor, biyoloji, fen bilimleri ve sağlık bilgisi dersi öğretim programlarında sağlıklı yaşam kazanımlarını 2013 ve 2018 yıllarında karşılaştırmalı olarak analiz etmiş ve sonuçta kazanımlarda sağlıklı yaşam vurgusu yeterli bulunmamıştır.

Sağlıklı yaşamın bir bileşeni olan sağlık okuryazarlığının öğretim programı aracılığıyla etkisinin araştırıldığı bir diğer çalışma, lise öğrencilerinin sağlıklı yaşam, sağlıklı ilişkiler, sağlık bilgisi ve karar verme ile ilgili konulara odaklanan bir sağlık sınıfında edindikleri deneyimlerin niteliksel analizinin sonuçlarını içermektedir. Öğrenciler özellikle sınıf dışında medya gibi sağlık bilgi kaynaklarının kullanımı konusunda bilgilendirilmiştir. Sonuç olarak öğretim programının ve özellikle uygulanmasının sağlık okuryazarlığı (sağlık bilgisine erişme, anlama, iletme ve değerlendirme) üzerinde sınırlı bir etkiye sahip olduğu anlaşılmıştır (Begoray, Wharf-Higgins ve MacDonald, 2009). Hastaların her geçen gün teşhis ve tedavide aldıkları sorumluluklar nedeniyle, ortaokul öğrencileri için eleştirel sağlık okuryazarlığı öğretim programı geliştirmek amacıyla bir pilot çalışma yapılmıştır. Sonuç olarak öğrencilerin eleştirel sağlık okuryazarlığı yeterliliğinin artmasının muhtemel olduğu ve daha fazla araştırmaya gereksinim duyulduğu sonucuna varılmıştır (Steckelberg, Hülfenhaus, Kasper ve diğerleri, 2009). Gençlerin ruh sağlığı okuryazarlığını geliştirmeye yönelik, ortaokul ve lise ortamında öğretim programına dayalı etkisini inceleyen çalışmalar da mevcuttur. Kanada'da yapılan çalışmalar göstermiştir ki, öğretim programına dayalı ruh sağlığı okuryazarlığı çalışmaları öğrenciler üzerinde olumlu etkiler bırakmaktadır (McLuckie, Kutcher, Wei ve diğerleri, 2014; Kutcher, Wei ve Morgan, 2015).

Konunun önemini vurgulayan ve her geçen gün artan bu çalışmalar öğretim programı aracılığıyla sağlık okuryazarlığının erken yaşlarda geliştirilmesinin önemini göstermektedir. Ayrıca, sınıf ortamı dışında tüm yaşam boyunca sağlıklı yaşam için gerekli becerilerin uygulanmasında deneyimlerin yaratılması ve sağlık bilgisinin ve sağlık bilgi kaynaklarının eleştirel olarak değerlendirilmesinin zorlukları da

vurgulanmıştır. Temel sağlık bilgisi ve hastalıklar olarak tek başına ele alamayacağımız bu konu bilgi okuryazarlığı kapsamında ilişkili okuryazarlıklarda düşünülerek değerlendirilmelidir. Bu kapsamda bilgi becerilerine ve kütüphanelerin önemine odaklanan bu çalışma alana katkı sağlayacaktır.

3. Bilgi ve Sağlık Okuryazarlığı İlişkisi ve Eğitimdeki Rolü

Bilgi okuryazarlığı becerileri, bilgi probleminin tanımlanması, bilgiyi arama, bulma, bilgiye erişim, bilgiyi seçme ve değerlendirme, bilgiyi sunma ve bilginin etik kullanımı gibi konuları içerir. Ayrıca bilginin çeşitli biçimlerde kullanımına bağlı olarak farklı türde okuryazarlık becerilerini (görsel, medya, bilgisayar, ağ, dijital, sağlık vb.) kapsar (ALA, 1989; Spitzer, Eisenberg, Lowe, 1998). Bilgi okuryazarlığı yaşam boyu öğrenmenin merkezinde yer alan, kendi kendine öğrenmeyi destekleyen çok yönlü bir kavramdır. Hayatın her alanında (eğitim, iş, kişisel, sosyal vb.) oluşabilecek dezavantajları ve problemleri gidermede bilgiyi etkin ve verimli bir şekilde kullanmaya yardımcı olur. Bu bağlamda ekonomik kalkınma, eğitim, sağlık ve insani hizmetlerin çok yönlü desteklenmesi için etkili erişim, içerik kullanımı ve oluşturmayı destekler (International Federation of Library Associations and Institutions, 2015). Öğrenmenin devamlılığı öğrendiklerimizden çok nasıl öğrendiğimizle ilgilidir. Bu nedenle kendi kendine öğrenme becerilerine sahip olmak öğrenmenin devamlılığı için temel bir gereksinimdir.

Sağlığın desteklenmesine yönelik verilecek her türlü eğitim, sağlık okuryazarlığının geliştirilmesini sağlayacaktır. Bu nedenle sağlık eğitiminin içeriğini ve kapsamını incelemek ve buna uygun stratejiler belirlemek hastalıkların önüne geçilmesi ve sağlığın korunması açısından önemlidir (Nutbeam, 2006, ss.259-260). Sağlık eğitimi ve eğitim ortamlarında sağlık okuryazarlığı standartları geliştirmenin önemi literatürde ilk olarak 1974 yılında ortaya çıksa da gelişimi uzun yıllar almıştır (Kanj ve Mitic, 2009 s.13). Sağlık literatüründe sağlık okuryazarlığı araştırmaları son on yılda hızla artmaya başlamıştır. Araştırmalar arttıkça görülmüştür ki sağlık okuryazarlığı bir dizi farklı bilgi becerilerini gerektirmektedir (Lawless, Toronto ve Grammatica, 2016, s.145).

Nutbeam (2000) sağlık bilgisi ve eğitimini sağlık okuryazarlığının ayrılmaz bir parçası olarak görmüş ve üç farklı seviyede tanımlamıştır (ss.263-264):

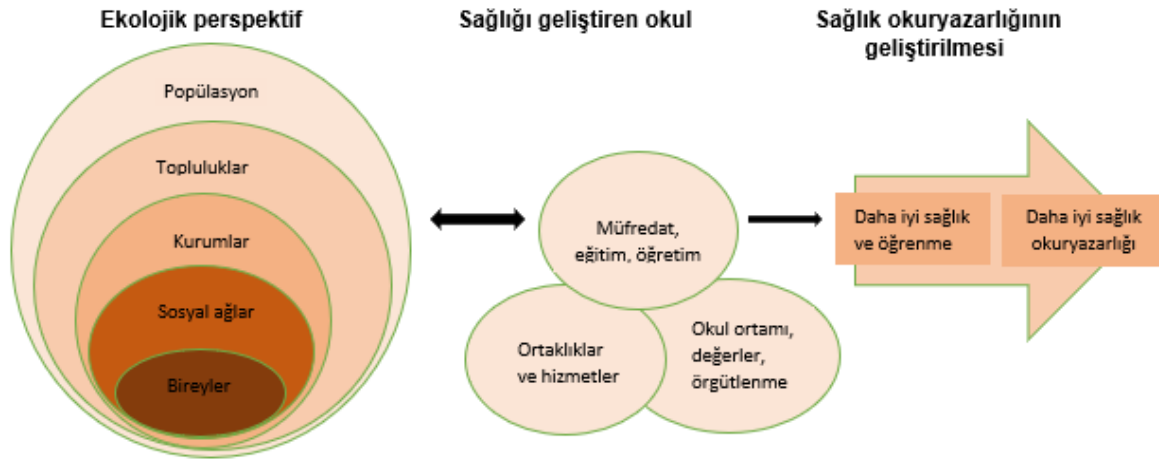
- İşlevsel okuryazarlık: Sağlığı etkileyen tüm faktörleri etkili hale getirmek için gerekli temel okuma ve yazma becerilerini ifade eder.
- Etkileşimli okuryazarlık: Sağlık hizmetlerine katılımında süreci anlamayı kolaylaştıracak sosyal ve bilişsel becerileri ifade eder.
- Eleştirel okuryazarlık: Bilgiyi sağlık hizmetlerinde karşımıza çıkabilecek engellerde bir sonuca ulaşmak için güvenilirlik, doğruluk, güncellik gibi konularda analiz ederek değerlendirip kullanma becerilerini ifade eder.

Zarcadoolas ve diğerleri (2009) çok boyutlu modelinde sağlık okuryazarlığını temel okuryazarlık, bilimsel okuryazarlık, yurttaşlık okuryazarlığı ve kültürel okuryazarlık olarak sınıflandırmıştır (ss.55-57):

- Temel okuryazarlık: Okuma, yazma, konuşma ve sayısal becerileri kullanarak sağlık bilgisini anlama, materyalleri kullanma ve böylece günlük yaşamı geliştiren becerileri kapsar.
- Bilimsel okuryazarlık: Bilim ve teknolojiyi anlama ve kullanma becerisidir. Temel bilimsel bilgiyi, teknik karmaşıklığı anlamak ve bilimsel ilerlemeleri kavramayı kapsar.
- Yurttaşlık okuryazarlığı: Halkı ilgilendiren konularda bir vatandaş olarak tartışma ve karar verme süreçlerine katılımı ifade eder. Medya okuryazarlığı becerileri ile medya mesajlarını anlar, hükümet sistemi ve hiyerarşik ilişkileri bilir ve anlar, kişisel davranış ve seçimlerinin toplumu etkilediğini bilir.
- Kültürel okuryazarlık: Farklı inanç, gelenek, sosyal kimlik, dünya görüşüne vb. sahip insanları anlama ve tanıma becerisidir. Böylece doktor, bilim insanları, halk sağlığı uzmanları ve bireyler arasında çift yönlü bir iletişim ile kültürel etkileri anlamayı kapsar.

Okuryazarlık düzeyinin artması bilgi becerilerinin de gelişmesine katkı sağlarken, kişinin sağlık okuryazarlığı yeterliliklerinin artması ve bu anlamda daha da güçlenmesine neden olmaktadır. Erken yaşlarda edinilecek sağlık okuryazarlığı becerileri yaşam boyu öğrenmeyi desteklemektedir. Yapılan

araştırmalar sağlık okuryazarlığının bireyi saran çevre içerisinde; aile, arkadaşlar, kurumlar, okul, kitle iletişim araçları vb. öğrenildiğini göstermektedir. Okullar bu noktada öğretim programları ve ilgili kurum ve kuruluşlarla yapılacak iş birliği çalışmalarıyla gerekli eğitim ortamlarını sunmaktadır (Kickbusch, Pelikan, Apfel ve Tsouros, 2013, ss.35-36). Sağlık okuryazarlığının daha güçlü bir hale getirilmesine imkân verecek eğitim sistemi ve etkileşim modeli Şekil 1’de görülmektedir.

Şekil 1: Sağlık Okuryazarlığının Daha Güçlü Bir Hale Getirilmesine İmkân Verecek Eğitim Sistemi ve Etkileşim Modeli

Kaynak: (Kickbusch, Pelikan, Apfel ve Tsouros, 2013, s.35)

Sağlıktaki sosyal eğitim sosyal konumdaki azalma ve artmayla eşit düzeyde ilerlemektedir. Okullar sosyal eşitsizliklerin önüne geçmede önemli bir konumdadır. İyi planlanmış bir eğitim diğer alanlarda olduğu gibi sağlıktaki da eşitsizliklerin giderilmesinde tek başına yeterli olmasa da çocukların ve gençlerin daha geniş yaşam becerilerine sahip olmalarını sağlamaktadır (The Marmot Review, 2010, ss.9, 18).

Dünya Sağlık Örgütü (WHO) çocukların ve gençlerin sağlık okuryazarlığı ile edinecekleri becerileri şu şekilde sıralamıştır (Health Literacy in Schools, s.1):

- Sağlık bilgi ortamlarına erişme ve gezinebilme
- Sağlık mesajlarını anlama
- Sağlık bilgisini eleştirel olarak değerlendirerek bilinçli kararlar verebilme
- Yeni durumlarda sağlık bilgisini edinme ve kullanabilme
- Sağlık konuları ve endişeleri hakkında iletişim kurabilme
- Kendi, başkalarının ve çevre sağlığını desteklemek için sağlık bilgisini kullanma
- Sağlıklı davranış ve tutumlar geliştirme
- Gereksiz risk içeren sağlık davranışlarından kaçınma
- Kendi düşünce ve davranışlarının farkında olma
- Bedensel semptomları belirleme ve değerlendirme
- Etik ve sosyal sorumluluk sahibi davranışlar gösterme
- Yaşam boyu öğrenen ve kendi kendini yöneten biri olma
- Vatandaşlık duygusu geliştirerek amaçlarına ulaşma yeteneğine sahip olma
- Sağlığın sosyal, ticari, kültürel ve politik belirleyicilerini anlar

4. Sağlık Okuryazarlığı Model ve Standartları

Sağlık okuryazarlığı için literatürde pek çok model bulunmaktadır. Ancak bunların bir kısmının gelişmeleri yeterince kapsamadığı, yeterli kuramsal temellendirmelerin olmadığı, tıp ve halk sağlığı konularının bir bileşen olarak yer almadığı ve sağlık okuryazarlığının bilgiye erişme, anlama, kullanma ve iletme gibi ardışık becerilerden oluştuğunu yeterince açıklamadığı görülmüştür. Bu nedenle tüm bu eksiklikler göz önüne alınarak “Birleştirilmiş Sağlık Okuryazarlığı Modeli” (Integrated Model of Health

Literacy) oluşturulmuştur. Model özü şu dört yeterlikten oluşmaktadır (Sorensen ve diğerleri, 2012, ss.8-9):

- Erişim: Sağlık bilgilerini arama, bulma ve elde etme.
- Anlama: Erişilen sağlık bilgisini kavrama.
- Değerlendirme: Erişilen sağlık bilgisini seçme ve değerlendirme.
- Kullanma: Sağlığı korumak ve geliştirmek için bu bilgileri iletme ve kullanma.

Eğitim ortamlarında sağlık okuryazarlığının geliştirilmesi için oluşturulmuş Ulusal Sağlık Eğitimi Standartları NHES (National Health Education Standards) anaokulundan 12. sınıfa kadar tüm seviyeleri desteklemektedir. Sağlık okuryazarı öğrencilerin sahip olması gereken nitelikler şu sekiz standartla belirtilmiştir (National Health Education Standards, 2004):

1. Sağlığın geliştirilmesine ilişkin temel kavramları anlama.
2. Sağlığı şekillendiren (aile, kültür, medya, teknoloji) etkenleri değerlendirme.
3. Sağlık bilgi, ürün ve hizmetlerine erişim.
4. Sağlık risklerinden korunmak için kişilerarası iletişim becerilerini kullanma.
5. Sağlığa ilişkin doğru kararlar verebilme.
6. Sağlığı geliştirmek için doğru hedefler belirleme.
7. Sağlığı geliştirici ve riskleri azaltıcı davranışlarda bulunabilme.
8. Bireysel, aile ve çevre sağlığını savunabilme.

5. Çocuklarda ve Gençlerde Sağlık Okuryazarlığı Testleri

Çocuklar ve gençlerde sağlık okuryazarlığı düzeyini saptamak için kullanılan testler arasında, Tıpta Adölesan Okuryazarlığının Hızlı Tahmini (Rapid Estimate of Adolescent Literacy in Medicine-REALM Teen) ölçeği ve e-Sağlık Okuryazarlığı Ölçeği (The eHealth Literacy Scale-eHEALS) yer almaktadır.

Tıpta Adölesan Okuryazarlığının Hızlı Tahmini (REALM-Teen): Araştırmalarda ergen sağlığını kelime listesi kullanarak ölçmeye olanak sağlayan bir araçtır. Düşük sağlık okuryazarlığının erken yaşlarda tespit edilerek uzun vadede olumsuz sonuçlarını ortadan kaldırmaya yardımcı olur (Davis, Wolf, Arnold ve diğerleri, 2006).

E-Sağlık Okuryazarlığı Ölçeği (eHEALS): e-Sağlık okuryazarlığı (eHealth literacy), elektronik ortamda sağlık bilgisini arama, bulma, anlama, değerlendirme ve sorunların çözümünde kullanma bilgi ve becerilerini ifade eder. Altı temel okuryazarlık becerisini (geleneksel okuryazarlık, sağlık okuryazarlığı, bilgi okuryazarlığı, bilimsel okuryazarlık, medya okuryazarlığı, bilgisayar okuryazarlığı) birleştirir. Ölçek e-sağlık okuryazarlığını 10 soruda ölçmeyi amaçlar (Norman ve Skinner, 2006).

6. Sağlık Okuryazarlığı Eğitimi ve Kütüphanelerin Rolü

Tıp Kütüphanesi Derneği (The Medical Library Association) kütüphane türü fark etmeksizin tüm kütüphanecilerin, kullanıcılarının sağlık bilgilerine erişmeleri ve bu bilgileri anlamalarına sağladığı katkı dolayısıyla sağlık okuryazarlığında önemli roller üstlendiklerini belirtmiştir. Sahip olduğu bu önemli roller nedeniyle diğer kütüphanelerle kapsamlı iş birliği çalışmaları da yürütmektedirler (Kars ve diğerleri, 2008). Ayrıca sağlık okuryazarlığını; sağlık bilgi gereksinimini tanıma, ilgili bilgi kaynaklarını bulma ve kullanma, bilginin niteliğini değerlendirme ve bilgiyi analiz etme, anlama ve kullanma beceriler dizisi olarak tanımlamıştır. Kütüphanecileri bu noktada bilginin koruyucuları, öğreticileri ve sağlık çalışanlarıyla iletişim kurarak iş birliği çalışmaları yapabilmeleri sağlık okuryazarlığı açısından önemli bir konumda tutmaktadır. Kütüphaneciler sağlık okuryazarlığı konularıyla ilişkili çalışmaları anlamaları nedeniyle programlar oluşturup, uygulamalara ayrıca katkı sağlayabilirler (Barr-Walker, 2016, ss.192-193).

Sağlık hizmetlerinin ve bireyleri bilgilendirici etkinliklerin gerçekleştirilmesinde pek çok kurum (bakanlıklar, dernekler, sivil toplum kuruluşları) görev alırken, bireylerin sağlık okuryazarlığı becerilerini geliştirmek için yapılan bu iş birliği çalışmaları toplumun tüm kesimlerine (dezavantajlı guruplar vb.) ulaşma ve daha fazla öğrenme ortamları sağlamaktadır (Önal, 2020, ss.208-209). Halk kütüphaneleri aracılığıyla dezavantajlı gurupların güçlendirilmesine yönelik ülkemizde gerçekleştirilen

Herkes İçin Kütüphane (HİK) Projesi bu anlamda iyi bir örnektir. Halk kütüphanelerinde, Kadın Sağlığı Platformu tarafından kadın ve çocuk sağlığına yönelik pek çok eğitim gerçekleştirilirken, e-Devlet Uygulamaları kapsamında ise, sağlık sisteminin kullanımına ilişkin eğitimlere yer verilmiştir (Herkes İçin Kütüphane Projesi, 2018).

Yarınımızı oluşturan gençlerin okullarda edinecekleri becerilerle tüm hayatları boyunca karşılaşacakları problemleri çözmeleri beklenmektedir. Öğrencilerin, sağlık bilgi, tutum ve becerilerinin öğretim programları aracılığıyla geliştirilmesini amaçlayan ve 1993 yılında başlayan Sağlık Eğitimi Değerlendirme Projesi (HEAP- The Health Education Assessment Project) sağlık okuryazarlığına yönelik sağlık eğitimi kaynakları oluşturmuştur. Bu kaynaklar öğretim programıyla uyumlu hale getirilerek sınıflarda kullanılmıştır (Marx ve diğerleri, 2007). Okullarda sağlık okuryazarlığını teşvik etmek amaçlı yapılan Avrupa Birliği Sağlık Programı (2014-2020) Sağlık Okuryazarı Okullar (Health Literate Schools-HeLitSchools) projesi ise, öğrencilerin rol model aldıkları öğretmen ve yöneticileri de dâhil ederek okul düzeyinde yapı ve koşullara odaklanmıştır. Proje, okul sağlığını geliştirmek için tüm paydaşları bu işin bir parçası olarak neler yapabilecekleri konusunda bilgilendirmeyi amaçlamıştır.

7. Türkiye’de Gerçekleştirilen Proje ve Çalışmalar

Bu bölümde, sağlık bilgi kaynakları ve projeleri üreten kurumlardan Sağlık Bakanlığı ve Millî Eğitim Bakanlığı çalışmaları incelenmiştir.

7. 1. Sağlık Bakanlığı

T.C. Sağlık Bakanlığı Türkiye Halk Sağlığı Kurumu, Sağlığın Geliştirilmesi Genel Müdürlüğü, Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Sağlık Eğitimi Genel Müdürlüğü, Refik Saydam Hıfzıssıhha Merkezi Başkanlığı gibi bakanlık bünyesinde pek çok kurum tarafından sağlığın korunması ve geliştirilmesi için süreli yayınlar, raporlar, modüller gibi pek çok kaynak hazırlamaktadır. Hazırlanan çalışmalar halk sağlığını korumak amacıyla, sağlık personeli, eğitimciler, öğrenciler, yetişkinler, yaşlılar, çeşitli risk ve hastalık grubundaki vb. kişileri kapsamaktadır.

Sağlık Bakanlığı e-kütüphane sisteminde yer alan kaynaklara örnekler Tablo 1’de sınıflandırılarak sunulmuştur.

Temalar	Kaynaklar
Sağlığın Korunması	Eğitimciler İçin Eğitim Rehberi: Sağlık ve Sağlığın Korunması Modülü Sağlık Hizmetlerinde Okul Sağlığı Kitabı
Bulaşıcı Hastalıklardan Korunma	Eğitimciler İçin Eğitim Rehberi: Bulaşıcı Hastalıklar ve Korunma Modülleri
Sağlığa Zararlı Alışkanlıklar	Gençler ve Sigara Çocuklar ve Sigara Eğitim Kurumlarında Sigarasızlık Politikaları
Sağlıklı Beslenme ve Spor	Eğitimciler İçin Eğitim Rehberi: Beslenme Modülleri Diyet Posası ve Beslenme Kan Şekerini Etkileyen Besinler Tuz Tüketimi ve Sağlık Yağlı Tohumların Beslenmemizdeki Yeri Besin Destekleri Kullanılmalı mı? Katkı Maddeleri: Yanlışlar ve Doğrular Çay ve Sağlık İlişkisi Okul Öncesi Dönem Çocuklarının Beslenmesi Besin Güvenliği Vitaminler Mineraller ve Sağlığımız Besin Zehirlenmeleri, Nedenleri ve Korunma Yolları Besin Alerjileri Beslenmede Sütün Önemi Besinlerdeki Toksik Öğeler-1 Beslenme ve Bilişsel Gelişim Engellilerde Beslenme Ergenlerde Sağlıklı Beslenme ve Hareketli Yaşam Gıda, Su ve Beslenme Konusunda Sık Sorulan Sorular (II) Çocukluk ve Ergenlik Döneminde Obezite Yetişkin Döneminde Şişmanlık Sularla İlişkili Hastalıklar Çocuk ve Spor Adölesan ve Egzersiz
Cinsel Sağlık	Eğitimciler İçin Eğitim Rehberi: Üreme Sağlığı Modülleri
Ruh Sağlığı	Eğitimciler İçin Eğitim Rehberi: Ruh Sağlığı Modülleri
Diş Sağlığı	Sigaranın Ağız ve Diş Sağlığı Üzerine Etkileri
Çocuk ve Ergen Sağlığı	Eğitimciler İçin Eğitim Rehberi: Çocuk ve Ergen Sağlığı Modülleri
Hijyen	İlköğretim Çocukları İçin Gıda Hijyeni El Kitabı
İlk Yardım	Eğitimciler İçin Eğitim Rehberi: İlk Yardım Modülleri

Tablo 1. Sağlık Bakanlığı Kaynakları

Kaynak: (Sağlık Bakanlığı Sağlık Bilgi Sistemleri Genel Müdürlüğü, 2021)

Kaynakların en fazla sağlıklı beslenme ve spor temasında yoğunlaştığı görülmektedir.

7. 2. Millî Eğitim Bakanlığı

Millî Eğitim Bakanlığı (MEB) öğrencilerin sağlık okuryazarlığı konularında güçlendirilmesine yönelik çeşitli proje ve iş birliği çalışmaları yapmaktadır.

MEB, Sağlık Bakanlığı ve Türk Kızılay'ı tarafından "Geleceğin Kan Bağışçılarının Kazanımı için Teknik Destek Projesi" gerçekleştirilmiştir. Proje kapsamında, ilköğretim ve ortaöğretim programları incelenmiş ve öğretim programıyla uyumlu etkinlik önerilerinde bulunulmuştur. Liselere yönelik hazırlan kılavuz kitap içeriğinde, gönüllü kan bağışının önemi konusunda gençleri bilgilendirici içerikler sunulmuştur. Konu kapsamında ayrıntılı bilgi edinebilecekleri çeşitli kaynakçalar ve ilgili kurum ve kuruluşların web sayfalarına yer verilmiştir (Geleceğin Kan Bağışçılarının Kılavuz Kitabı Lise, 2015).

MEB Ortaöğretim Genel Müdürlüğü bünyesinde gerçekleştirilen diğer okul projeleri Tablo 2'de gösterilmiştir.

Proje Adı	Amacı
Shop and Eat by the Colors	Sağlıklı beslenme
Sports and Healthy Life Style	Sporun sağlıklı hayat tarzı ile ilişkisi
Herkes için Sağlıklı Tarifler	Sağlıklı beslenmek adına sağlıklı tarifler hazırlamak.
Healthy Body Sustainable World	Sağlıklı yaşam, sürdürülebilir bir dünya konusunda farkındalık yaratabilmek.
Food! Food for Thought!	Sağlıklı beslenme, daha sağlıklı nesiller yetiştirebilme konusunda bilinç oluşturmak.
Sağlıklı Beslen Spor Yap UR Unique	Sağlıklı beslenerek uzun yaşama katkıda bulunmak. Sağlıklı beslenme alışkanlıkları kazandırma ve öğrencilerin yeteneklerinin farkına vardırma.
Healthy and Fit Teenager Means Happy Teenager	Öğrencileri sağlıklı beslenme ve spor konusunda bilinçlendirmek ve kültürel farkındalık yaratmak.
Move Your Body and Mind-Healthy Lifestyles for Adolescents	Sağlıklı yaşam sağlıklı nesil yetiştirmek
Eat-Compete-Get Fit!	Sağlıklı ve bilinçli beslenme, spor ve obeziteye karşı önlem alıcı faaliyetler konusunda bilinçlendirme.
Keep on Moving Eco - Friendly	Doğanın korunması, sağlıklı yaşam.
All Disease Begins in the Gut (Bütün Hastalıklar Bağırsakta Başlar)	Sağlıklı yaşam ve bağırsak sağlığının önemi ve yaşam kalitesine etkileri hakkında bilinçlendirmek.
Radical Eco Activism: There is No Planet B!	Sürdürülebilir bir çevre için erken yaşta çevre ve geri kazanım bilincinin artırılması.
Garden Based Learning School Education; "From indoor Childhood to Active Outdoor Students"	Çocuklarda tarım ve çevre anlayışı, daha büyük yaşta meyve ve sebze tüketme istekliliği oluşturmak.
Sustainable Gastronomy	Yeni bir kavram olan "Moleküler Gastronomi"yi okullarda tanıtmak ve hakkında farkındalık yaratmak.
Save the Future! Change the Rules!	Daha az tüketen, çevreye duyarlı, sağlıklı ve üretken nesiller yetiştirebilmek.
Renforcer le bien-être des élèves/ Empower students' wellbeing	Öğrencilerin, fiziksel aktivite eksikliği ve abur cubur yeme alışkanlığından uzaklaşma.
Publicity and Nutrition	Öğrencileri yanıltıcı gıda pazarlamasına ve bununla ilgili sağlık tehlikelerine uyandırmak.
Healthy and Learning Lifestyle: from school to everyday life	Beden eğitiminin diğer okul dersleriyle birleştirilmesi yoluyla sağlıklı bir yaşam tarzının teşvik edilmesi.
Corona Diaries	Covid-19 salgınına karşı farkındalık geliştirerek sağlık bilgisini artırmak.
KA229- Change of Nutrition and Healthy living practices in European schools	Sağlıklı beslenme ve spor yapmanın özellikle gençlerde alışkanlık haline getirilmesi.
Enerji ve Günlük Kullanımı	Ekolojinin, yenilenebilir enerjinin yenilikçi yollarla ilgili konunun her yerde fark edilmesi.

Tablo 2. Ortaöğretim Okul Projeleri
Kaynak: (MEB Okul Projeleri, 2020)

Projeler içerisinde en çok sağlıklı beslenme ve spor konuları yer alırken, çevre sağlığı ve Covid-19 yer bulan diğer konular olmuştur.

8. Yöntem

Çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılmış olup veriler doküman analizi tekniği ile incelenmiştir. Doküman analizi içeriğin yorumlanmasını kolaylaştırmaktadır (Neuman, 2012, s.665). Verilere kaynaklık eden öğretim programı ve ders kitabı, belirlenen temalar çerçevesinde değerlendirilmiştir. Temalar sağlık okuryazarlığı literatür değerlendirmesine dayanarak verileri analiz edebilmek için oluşturulmuştur.

“Sağlık Bilgisi ve Trafik Kültürü” dersinin ortaöğretim kurumları haftalık ders çizelgeleri incelendiğinde 9. sınıf ortak zorunlu dersler arasında yer aldığı görülmüştür (Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, 2021a). İlköğretim kurumları haftalık ders çizelgeleri incelenmiş ancak sağlık bilgisi dersinin yer almadığı tespit edilmiştir (Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, 2021b).

8.1 Sağlık Okuryazarlığı Değerlendirme Temaları

Sağlık bilgi ve becerilerini ifade eden sağlık okuryazarlığı; bilgi okuryazarlığı, medya okuryazarlığı, sayısal okuryazarlık, bilgisayar okuryazarlığı, görsel okuryazarlık, bilimsel okuryazarlık, yurttaşlık okuryazarlığı ve kültürel okuryazarlık gibi pek çok beceriyi kapsamaktadır. Bu beceriler bireyin sağlık bilgi ve hizmetlerine erişim, anlama, değerlendirme ve kullanma yeterliğini geliştirir. Literatür incelemesi neticesinde varılan bu sonuçlar, sağlık okuryazarlığının kapsamını ve hangi becerilerin güçlendirilmesine ve geliştirilmesine yönelik olduğunu göstermiştir. Bu kapsamda oluşturulan temalar çerçevesinde bulgular değerlendirilip yorumlanmıştır.

Tema 1. Temel sağlık bilgisini anlama: Sağlıkla ilgili temel kavramlar, hastalıklar, korunma yolları, sayısal beceriler, çevre sağlığı konuları.

Tema 2. Sağlık bilgi ve hizmetlerine erişim: Sağlık kurum ve kuruluşlarını tanıma; bilgi kaynaklarını, kütüphane kullanımı, web siteleri ve veri tabanlarını bilme. Sağlık ürün ve hizmetlerine erişim; yasal hak ve sorumluluklarını bilme ve sağlık sistemini tanıma ve kullanma. Teknolojiyi bu süreçlerde etkin kullanabilme.

Tema 3. Sağlık bilgisinin değerlendirilmesi: Aile, medya, kültür gibi sağlığı şekillendiren etkenleri anlama ve elde ettiği bilginin güncelliği ve güvenilirliğini anlama ve eleştirel olarak değerlendirebilme.

Tema 4. Sağlık bilgisini kullanabilme: Sağlığa ilişkin elde ettiği bilgileri doğru kararlar verebilmek için kullanma ve uygulama. İlaçları kullanabilme, tedaviye yönelik yapılması gerekenleri anlama ve uygulama.

9. Bulgular

9.1. Öğretim Programı

Ortaöğretim Sağlık Bilgisi ve Trafik Kültürü Dersi Öğretim Programı yapısı, ünite, konu, kazanımlar ve kazanımlara ilişkin açıklamalardan oluşmaktadır. Program incelenirken bu yapı dikkate alınmıştır. Öğretim programının ilk ünitesi sağlık bilgisi olup kazanım sayısı 27'dir. İkinci ünite trafik bilgisi olup kazanım sayısı 18'dir ve araştırmamız kapsamı dışındadır. Tablo 3'te Sağlık Bilgisi ünite, konu ve kazanımları gösterilmektedir.

Ünite: SAĞLIK BİLGİSİ**Konu: Kişisel ve Toplumsal Sağlık**

Kazanım 1: Sağlık kavramını açıklar

Kazanım 2: Çevresel etmenlerin kişi ve toplum sağlığına etkilerini analiz eder.

Kazanım 3: Sağlık hizmetlerinden yararlanma yollarını açıklar.

Kazanım 4: Hasta hakları ve sorumluluklarını açıklar.

Kazanım 5: Akılcı ilaç kullanımının önemini açıklar.

Kazanım 6: Sağlıklı yaşam için hijyenin önemini açıklar.

Kazanım 7: Ağız ve diş sağlığının korunması için yapılması gerekenleri açıklar.

Kazanım 8: Bulaşıcı hastalıklardan korunma yollarını açıklar.

Konu: Ergenlik

Kazanım 9: Büyüme ve gelişme süreçlerinden biri olan ergenlik döneminde fiziksel, duygusal ve sosyal değişimleri açıklar.

Konu: Beslenme ve Fiziksel Aktivite

Kazanım 10: Fiziksel aktivitelerin sağlığın üzerindeki etkilerini değerlendirir.

Kazanım 11: Yeterli ve dengeli beslenmenin önemini açıklar.

Kazanım 12: Obezitenin nedenlerini ve sağlık üzerindeki etkilerini açıklar.

Konu: Zihinsel, Duygusal ve Sosyal Sağlık

Kazanım 13: Sağlıklı yaşam için zihinsel, duygusal ve sosyal sağlığın ergen bireyler açısından önemini açıklar.

Kazanım 14: Stres kaynaklarını örneklerle açıklar.

Kazanım 15: Stresle başa çıkma yollarını açıklar.

Kazanım 16: Şiddetin birey üzerindeki etkilerini değerlendirir.

Konu: Sağlığa Zararlı Alışkanlıklar ve Madde Kullanımı

Kazanım 17: Tütün ürünleri, alkol ve madde kullanımının sonuçlarını değerlendirir.

Kazanım 18: Tütün ürünleri, alkol ve madde bağımlılıklarından korunmak için kararlı ve tutarlı iletişim becerilerine sahip olması gerektiğini fark eder.

Kazanım 19: Teknoloji bağımlılığının sonuçlarını değerlendirir.

Konu: İlk Yardımla İlgili Temel Bilgiler

Kazanım 20: İlk yardımın önemini açıklar.

Kazanım 21: İlk yardımın amaçları ve temel uygulamalarını açıklar.

Kazanım 22: Güvenli ilk yardım uygulaması için alınması gereken önlemleri açıklar.

Kazanım 23: Hastanın/yaralının durumunu değerlendirir.

Kazanım 24: Solunum yolu tıkanıklığı durumunda yapılacak ilk yardım basamaklarını açıklar.

Kazanım 25: Kanamalarda yapılacak ilk yardım uygulamalarını açıklar.

Kazanım 26: Şok durumunda yapılması gereken ilk yardım uygulamalarını açıklar.

Kazanım 27: Zehirlenmelerde uygulanacak ilk yardım basamaklarını açıklar.

*Tablo 3. Sağlık Bilgisi Ünite, Konu ve Kazanımlar**Kaynak: (Ortaöğretim Sağlık Bilgisi ve Trafik Dersi Öğretim Programı, 2018)***9. 2. Ders Kitabı**

Güner ve Özkan'ın (2018) hazırlamış olduğu Ortaöğretim Sağlık Bilgisi ve Trafik Kültürü Ders Kitabı Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı'nın 28.05.2018 tarihli ve 78 sayılı (ekli listenin 19'uncu sırasında) kurul kararı ile 2018-2019 öğretim yılından itibaren 5 (beş) yıl süre ile ders kitabı olarak kabul edilmiştir. Kitapta konulara ilişkin, hazırlık, içerik, etkinlik ve değerlendirme bölümleri incelenmiştir. Kitapta 1. ünite sağlık bilgisini içermektedir (ss.10-105), bu nedenle birinci ünite değerlendirmeye alınmıştır. Hazırlık kısmında, “*ilgili konuda edinilecek kazanımlar için bu kısımda verilenler yapılır*”. İçerik kısmında, “*konuya ilişkin anlatımlar yer alır*”. Etkinlik kısmında, “*sınıf içerisinde konuya ilgili yapılacak etkinlikleri içerir*”. Değerlendirme bölümünde, “*konu sonlarında bilgilerin pekiştirilmesi amacıyla verilen sorular yer alır*” (Güner ve Özkan, 2018, s. 9). Ders kitabının öğretim programını destekleyici ne tür içeriğe sahip olduğu anlaşılmaya çalışılmıştır.

Sağlık ünitesi kapsamında her bir konunun kazanımlarına (1-27) ilişkin hazırlık olarak, sağlık, hastalık, korunma yöntemleri, ergenlik, beslenme, zararlı alışkanlıklar ve ilk yardım ile ilgili kitap ve dergilerden, çeşitli kaynaklardan, ilgili kurumlardan, kişilerden araştırma yaparak sınıfta paylaşımları ve tartışmaları istenmiştir. Kitapta hazırlığa ilişkin örnek ifadeler Tablo 4'te sunulmuştur.

1. Ünite Sağlık Bilgisi Hazırlık Örnekleri

- a. Sağlık, hastalık ve engellilik kavramlarını sağlıkla ilgili kitap ve dergilerden araştırarak bunlarla ilgili görüşlerinizi sınıf arkadaşlarınıza açıklayınız.
- b. İnsanlarda hastalıklara neden olabilecek etmenleri araştırarak sınıf arkadaşlarınızla tartışınız.
- c. Grup olarak, bağlı bulunduğunuz aile sağlığı merkezindeki sağlık personelinin bu hizmetlerin nasıl verildiğini araştırınız. Edindiğiniz bilgilerle birer video gösterisi hazırlayarak arkadaşınızla paylaşınız.
- d. Sağlık kuruluşlarına başvuran hastaların sahip oldukları hakları çeşitli kaynaklardan araştırınız.
- e. T.C. Sağlık Bakanlığının Genel Ağ sitesinden akılcı ilaç kullanımıyla ilgili bilgi edininiz. Edindiğiniz bilgilerden hareketle akılcı ilaç kullanımı konusunda farkındalık oluşturacak bir afiş hazırlayarak arkadaşlarınızla paylaşınız.
- f. Şiddeti konu alan gazete haberleri toplayarak sınıf arkadaşlarınızla inceleyiniz.

*Tablo 4. 1. Ünite Sağlık Bilgisi Hazırlık Örnekleri**Kaynak: (Güner ve Özkan, 2018)*

Belirlenen kazanımlar (kazanım 1-27) doğrultusunda içerik ile ilgili konularda sağlık bilgilerini kapsamaktadır. Sağlığın korunması ve geliştirilmesi için hastalıklar, nedenleri, korunma yolları gibi bilgiler açıklanarak verilmiştir. Kitapta içeriğe ilişkin örnek ifadeler Tablo 5’te sunulmuştur.

1. Ünite Sağlık Bilgisi İçerik Örnekleri

- a. Hava kirliliği insanlarda bronşit, KOAH (Kronik Obstrüktif Akciğer Hastalığı), astım gibi solunum yolu hastalıklarına ve kansere yol açar.
- b. Sağlık hizmetlerinin sınıflandırılması toplumun yaşam düzenine katkı sunar.
- c. Hasta hakları da temel insan haklarından ve kanunlarla güvence altına alınmıştır.
- d. Pek çok hastalık etkeni saçlar, giysiler, kirliler gibi yollarla derideki yaralardan, kesik ve çatlaklardan vücuda girerek hastalığın bireylere bulaşmasına yol açar.
- e. Diş ipi, diş aralarında kalan yiyecek artıklarının uzaklaştırılması açısından çok yararlı bir araçtır.
- f. Kenelerin bulunduğu alanlardan uzak durulmalıdır. Bu alanlarda bulunanlar vücutlarına kene tutunup tutunmadığını belirli aralıklarla kontrol etmelidirler.
- g. AMATEM (Alkol ve Uyuşturucu Madde Bağımlıları Tedavi ve Araştırma Merkezi) bağımlılık tedavisinde profesyonel yardım almabilecek kuruluşlardır.

*Tablo 5. 1. Ünite Sağlık Bilgisi İçerik Örnekleri**Kaynak: (Güner ve Özkan, 2018)*

Konular ve kazanımlar (1-27) çerçevesinde belirlenen etkinlikler kısmında, ilgili konuya ilişkin olası etki ve sonuçları tartışma, bilgileri tekrar gözden geçirme, beyin fırtınası yapma, haber okuma, hikâye tamamlama, soru-cevap, uygulama, broşür, video gösterisi ve kavram şeması hazırlama, canlandırmalar yapma gibi örnekler yer almaktadır. Kitapta etkinliklere ilişkin örnek ifadeler Tablo 6’da sunulmuştur.

1. Ünite Sağlık Bilgisi Etkinlik Örnekleri

- a. Yukarıda hikâyede verilen bilgilerden yararlanarak aşağıdaki paragrafta Aziz Bey'in ilaç kullanımı sırasında yaptığı hataları söyleyiniz. Paragrafı doğru bilgilerle yeniden düzenleyerek noktalı alana yazınız.
 - b. Su ve besinlerle bulaşan hastalıklardan korunma yollarıyla ilgili bir broşür hazırlayarak sınıf panonuzda sergileyiniz.
 - c. Ergenlik dönemlerini anlatan bir kavram şeması hazırlayarak sınıf panonuza asınız.
 - d. Çevrenizdeki ağız ve diş sağlığı merkezlerinden birine giderek bir diş kalıbı ya da maketi temin ediniz. Bunu sınıfınıza getirerek edindiğiniz bilgiler doğrultusunda kurallara uygun olarak diş fırçalama ve diş ipi kullanma uygulaması yapınız.
 - e. Yaptığımız araştırmadan, edindiğiniz bilgilerden hareketle basamaklı sisteme uymak sağlık hizmetlerinin kalitesinin yükselmesine ve maliyetinin düşmesine nasıl katkı sağlar? Tartışınız.
 - f. GDO'nun yaşama katkılarına ve bunun sağlık üzerindeki etkilerine ilişkin beyin fırtınası yapınız.
 - g. Yukarıda verilen bilgilerden hareketle anne ve babanızın Beden Kitle İndeksini (BKİ) hesaplayarak bulduğunuz sonucu tabloya göre yorumlayınız.
 - h. Aşağıda verilen haberi okuyarak habere konu olan çalışmanın şiddete uğrayan kadınlara ne gibi yararlar sağladığını sınıf arkadaşlarınızla tartışınız.
 - i. Sınıfınızda, bir arkadaşınızla kısmi solunum yolu tıkanıklığında ilk yardım uygulanmasını canlandırınız. Canlandırma sonrasında -varsa- eksik ve hataları düzeltiniz.
-

Tablo 6. 1. Ünite Sağlık Bilgisi Etkinlik Örnekleri
Kaynak: (Güner ve Özkan, 2018)

Kitapta konular ve kazanımlar (1-27) kapsamında değerlendirme bölümlerinde, ilgili konuya yönelik sorular sorulmakta, açıklamalar ve örnekler istenmekte, afiş hazırlıkları ve gerektiğinde canlandırma yapılması beklenmektedir. Kitapta değerlendirmeye ilişkin örnek ifadeler Tablo 7'de sunulmuştur.

1. Ünite Sağlık Bilgisi Değerlendirme Örnekleri

- a. Hastanın tedaviyi reddetmesi durumunda sorumluluk kime aittir? Söyleyiniz.
 - b. Stres nedenlerine örnekler veriniz.
 - c. Engellilerin sosyal hayata katılması için neler yapılması gerektiğini açıklayınız.
 - d. Akılcı ilaç kullanımı konusunda farkındalık oluşturmak için bir afiş hazırlayınız.
 - e. Baş-çene pozisyonunun nasıl verildiğini bir arkadaşınızla canlandırınız.
-

Tablo 7. 1. Ünite Sağlık Bilgisi Değerlendirme Örnekleri
Kaynak: (Güner ve Özkan, 2018)

10. Değerlendirme

Öğretim programının ve ders kitabının öğrencilerin sağlık bilgi ve beceri seviyelerini artırma dolayısıyla sağlık okuryazarlığı becerilerini geliştirmesi beklenmektedir. Belirlenen temalar etrafında elde edilen bulgular şu şekilde değerlendirilmiştir.

Temel Sağlık Bilgisini Anlama

Sağlığın korunması ve geliştirilmesi için ele alınan temel konular arasında; kişisel hijyen, çevre sağlığı, kazalardan korunma, ilk yardım, bulaşıcı hastalıklardan korunma, sağlığa zararlı alışkanlıklar eğitimi yer almaktadır (Tablo 2). Ders kitabında öğretim programındaki konulara paralel olarak ünitelerde *hazırlık* olarak (Tablo 3- a, b, d) öğrencilerin ilgili konularda çeşitli kaynaklardan araştırmalar yaparak sınıfta paylaşımları istenmiştir. Konu *içeriğinde* (Tablo 4-a, d,e,f) hastalıklar, nedenleri ve korunma yolları açıklanmıştır. *Etkinlik* (Tablo 5-a, c, f, g, i) kapsamında, BKİ (Beden Kitle İndeksi) hesaplama yapma, doğru ilaç kullanma, sağlığı etkileyen faktörler, hastalıklar ile ilgili öğrenilen bilgilerin, broşürler, kavram şemaları, gazete haberi, canlandırma gibi örneklerle göstermeleri istenmiştir. *Değerlendirme* (Tablo 6) kısmında öğrenilenlere uygun olarak örnekler, uygulamalar ve anlatımlar yapılması beklenmektedir. Temel sağlık bilgisi programda ve ders kitabında en geniş yer bulan konu olmuştur.

Öğrencilerin aktif öğrenenler olması için daha fazla uygulama ve araştırma yapmaları gerekmektedir. Sağlık okuryazarlığının gelişmesinde aktif katılım, bilgiyi anlama ve değerlendirme fırsatı vermektedir (Begoray, Wharf-Higgins ve MacDonald). Sağlığa ilişkin temel kavramların farklı bilgi kaynaklarından araştırılarak, bilginin çeşitli şekillerde sunulması temel bilgi okuryazarlığı becerilerini gerektirir.

Öğrencilerin gereksinim duydukları sağlık bilgisine erişim, kullanma, değerlendirme, sunma gibi temel aşamaları gerçekleştirilmede kütüphanelerin rehberliğine ihtiyaçları vardır.

Sağlık Bilgi ve Hizmetlerine Erişim

Kazanımlar arasında sağlık hizmetlerinden yararlanma ve hasta hakları programda yer bulan diğer konular olmuştur (Tablo 2, Kazanım 3-4). Ders kitabında *hazırlık* (Tablo 3-c, d) olarak sağlık merkezlerine ve sağlık kuruluşlarına giderek hasta hakları konusunda araştırma yapmaları istenirken, *içerik* (Tablo 4-b, c, g) bölümünde hasta hakları ve çeşitli sağlık kuruluşlarının hizmetleri açıklanmıştır. Konulara ilişkin *etkinlik* (Tablo 5-d, e) olarak araştırma merkezlerinden bilgi almak ve sağlık sistemine yönelik bilgiler edinmeyi içermektedir. *Değerlendirme* bölümünde oluşturulan senaryolarla hasta hakları konusu yer almıştır (Tablo 6-a). Ancak programda ve kitapta, sağlık bilgi kaynakları, kütüphane kullanımı, web siteleri ve veri tabanları konuları yer bulmamıştır. Sağlık ve bilgi ve hizmetlerini almada teknolojiyi bu süreçlerde etkin kullanabilme eksik kalan diğer konular olmuştur.

Sağlık bilgi hizmetlerini bireysel olarak sağlık hizmeti sağlayıcılarından, internet, sosyal ağlar ve çevrimiçi uygulamalardan almaktayız. Ancak insanlar sağlık bilgilerini bulma, anlama ve kullanma noktasında sorunlar yaşamaktadır. Bunun nedenleri arasında sağlık bilgisinin karmaşıklığı, nerede ve ne kadar erişilebilir olduğu bilgisinin ve sosyal desteğin olmaması yer almaktadır. Bu nedenle, Sağlıklı İnsanlar 2030 (Healty People 2030) proje hedefleri arasında, sağlık bilgi sistemlerinin karmaşıklığının azaltılarak kurumsal sağlık okuryazarlığının gelişimine odaklanılmıştır (Healty People 2030, 2021). Sağlık bilgi ve hizmetlerine erişim ve onu etkili ve verimli kullanabilme konusunda okullarda verilecek sağlık okuryazarlığı eğitiminin kütüphane hizmetlerinin desteği, planlaması ve iş birliği ile geliştirilmesi gerekmektedir.

Sağlık Bilgisinin Değerlendirilmesi

Kazanım kısmında şiddet, tütün, alkol, madde ve teknoloji bağımlılığının birey ve toplum üzerindeki etkisini değerlendirme yer almıştır (Tablo 2-16, 18, 19). Ders kitabında *etkinlikler* bölümünde ise, ilaç kullanımında farkındalık yaratmanın ve şiddete konu olan ve medyada yer alan haberlerin tartışılması bulunmaktadır (Tablo 3-e, f). Sağlığı şekillendiren etkenleri anlama programda kısmen yer alsa da bilginin güncelliği ve güvenilirliğini anlama ve eleştirel olarak değerlendirebilme konuları yer bulmamıştır.

Günümüzde dijital iletişim teknolojileri özellikle internet, akıllı telefonlar ve sosyal medya aracılığıyla doğru, yanlış her türlü bilginin hızlı bir şekilde yayılmasına neden olmaktadır. Gençlerin dijital ortamda güvenle gezinebilmeleri için sosyal medya okuryazarlığı ve dijital okuryazarlık gibi bilgi okuryazarlığı yeterliliklerine sahip olması gerekmektedir (Health Literacy in Schools, 2020, s.6). Bu noktada güvenilir ve güncel bilgiye erişimde kütüphaneler ve konu uzmanları kütüphaneciler rehberliğinde doğru kaynakları belirleme, uygunluğunu değerlendirme ve diğer ilgili becerileri edinmeleri için destek alınmalıdır.

Sağlık Bilgisini Kullanabilme

Tablo 2’de ilgili ünite ve konularda yer alan bilgilerle hedeflenen, kazanımların öğrencilerde davranış değişikliği oluşturmasıdır. Hastalıklar, sağlık için yapılması gerekenler, yardım alınabilecek bazı kurum ve kuruluşlar bu kapsamda hazırlık, içerik, etkinlik ve değerlendirme bölümlerinde yer almıştır. Sağlık okuryazarlığı elde edilen bilgilerin doğru bir şekilde kullanılması yani sağlıkla ilgili doğru kararlar alma, ilaç ve tedavileri uygulayabilmeyi sağlar. Kütüphanelerin öğretim programları, öğretmenler, sağlık kurumları ve konu uzmanları ile yapacağı işbirliği çalışmaları neticesinde oluşturacağı programlarla öğrencilere sağlık bilgisini daha fazla uygulama fırsatları sunabilir.

11. Sonuç ve Öneriler

Sonuç olarak, sağlıklı bir yaşam ve onun devamlılığı için gerekli temel sağlık bilgi ve becerileri program ve ders kitabı kapsamında kısmen yer almıştır. Eksik kalan yanların güçlendirilmesi gelecek nesillerin sağlığını koruma ve geliştirme adına katkı sağlayacaktır. Bu kapsamda çalışmada elde edilen veriler neticesinde geliştirilen öneriler şunlardır:

- Temel sağlık bilgisinin aktarılması öğretim programı ve ders kitabının ağırlıklı olarak hedefinde yer almıştır. Ancak mevcut bilgilerin hızla eskidiği günümüzde yaşam boyu öğrenmeyi destekleyici kendi kendine öğrenme becerileri de hedefler arasında yer almalıdır.
- Hastalıklar ve korunma yollarından program ve ders kitabında ağırlıklı bahsedilmiş ancak tıbbi sınıflama ve uzmanlık alanlarına ilişkin konular yer bulmamıştır. Bireyin sağlıklı yaşam becerileri kazanmasında doğru uzmana gitme, sağlık sisteminden etkin bir şekilde yararlanma, ilgili konuda doğru bilgileri elde etme ve doğru tedaviyi almasındaki önemi unutulmamalıdır.
- Programda, sağlık bilgi kaynaklarının nerelerden elde edileceği, bilgi merkezlerinin önemi, bilgi sağlamada faydalanacağımız dernekler, web sayfaları, sağlık sisteminde e-devlet uygulamaları yeterince yer bulmayan ve yer bulması gereken konular olmuştur.
- Sağlık bilgi kaynaklarının hem basılı hem de dijital ortamda erişimine olanak sağlayan kütüphaneler, eğitimi destekler nitelikteki seminerler, etkinlikler, sergiler, ilgili kurumlarla gerçekleştirecek ortak çalışmalar vb. diğer faaliyetlerle de öğrencilerin konuya ilişkin bilgi ve farkındalıklarının artmasına daha fazla katkı sağlayacaktır.
- Teknolojinin gelişimiyle hızla artan bilgi karşısında bireylerin doğru, güvenilir ve güncel bilgiye olan gereksinimleri her zamankinden daha fazla olmaktadır. Sonuçları açısından düşündüğümüzde sağlık okuryazarlığı becerilerinin daha fazla geliştirilmesi gerekmektedir. Bu nedenle bilgi okuryazarlığı kapsamında düşünmemiz gereken sağlık okuryazarlığı ve ilişkili okuryazarlık becerilerinin (teknoloji, medya okuryazarlığı vb.) geliştirilmesi de bu kapsamda hedeflenmelidir.
- Sağlık Bakanlığı ve Millî Eğitim Bakanlığı bünyesinde gerçekleştirilen proje ve faaliyetlerin kapsamına kütüphanelerin, kütüphane dernek ve organizasyonlarının yer almasının önemi sağlık okuryazarlığı becerilerinin geliştirilmesi hedefini gerçekleştirmede etkili ve faydalı olacaktır.
- Eğitim sistemi içerisinde sağlık okuryazarlığı becerilerinin geliştirilmesi bilgi okuryazarlığı kapsamında değerlendirilmelidir. Yaşam boyu bu becerilerin geliştirilmesinde okul kütüphanelerinin ve kütüphanecilerin katkısı unutulmamalı ve varlıkları bir kez daha sorgulanmalıdır.
- Günlük yaşamımızda sağlık bilgisine erişim ve sağlık bilgi kaynaklarını değerlendirme becerilerinin gelişmesi ve kalıcı öğrenmenin gerçekleşmesi için daha fazla uygulama yapılması gerekmektedir. Eğitim ortamlarında bunu gerçekleştirmek için kütüphanelere ve kütüphanecilerin rehberliğine gereksinim vardır. Yapılan araştırma sonuçları, incelenen öğretim programı ve ders kitabı etkinlikleri bu eksikliği gözler önüne sermektedir.
- Sağlık bireysel, toplumsal ve çevresel etkilerini yaşadığımız günümüzde, özellikle son dönem yaşadığımız pandemi süreci ulusları birlikte hareket etmeye itmiştir. Bu noktada hükümetlerce yeni yol haritaları belirlenmeli çünkü sağlığın etkileri ulusal olmaktan çok küresel bir boyut kazanmaktadır. Sağlığı bireysel ve çevresel konular olarak topyekûn daha fazla ele almak gerekmektedir.

Bilgiyi tüm yaşam boyunca etkin ve verimli bir şekilde kullanabilmek farklı okuryazarlık becerilerinin geliştirilmesi ile mümkündür. Öğrenmenin gerçekleşmesinde uygulama son derece elzemdir. Bilgi becerilerinin geliştirilmesinde kütüphaneler ve kütüphanecilerin rehberliği bu anlamda eğitim sistemi içerisinde okullarda öncelikli alanlarımız olmalıdır. Bireysel ve toplumsal sağlığın korunmasında sağlık okuryazarlığı becerilerinin geliştirilmesi tam ve kapsamlı bir öğretim programı ve eğitim ortamlarıyla mümkündür.

Etik Standartlar ile Uyumluluk

Çıkar Çatışması: Yazar herhangi bir çıkar çatışmasının olmadığını beyan eder.

Etik Kurul İzni: Bu çalışma için etik kurul iznine gerek yoktur.

Yazar Katkı Beyanı: Makale tek yazarlıdır.

Finansal Destek: Yoktur.

Teşekkür:

Değerlendirme ve yönlendirmeleriyle çalışmaya katkı sağlayan Prof. Dr. H. İnci Önal'a teşekkür ederim.

Kaynakça

- Adams, R.J., Stocks N.P., Wilson, D.H., Hill, C.L., Gravier, S., Kickbusch, I. ve Beilby, J.J. (2009). Health literacy--a new concept for general practice? *Aust Fam Physician*. 38(3), 144-7. Erişim adresi: <http://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/19283256/>
- American Library Association. (1989). *Presidential Committee on Information Literacy: Final Report*. Erişim Adresi: <http://www.ala.org/acrl/publications/whitepapers/presidential>
- Barr-Walker, J. (2016). Health Literacy and Libraries: A Literature Review. *Reference Services Review*, 44 (2), 191-205. doi: 10.1108/RSR-02-2016-0005
- Begoray, D.L., Wharf-Higgins, J. ve MacDonald, M. (2009). High School Health Curriculum and Health Literacy: Canadian Student Voices. *Global Health Promotion*, 16 (4), 35-42. doi:10.1177/1757975909348101
- Berkman, N. D., Sheridan, S. L., Donahue, K. E., Halpern, D. J., ve Crotty, K. (2011). Low Health Literacy and Health Outcomes: An Updated Systematic Review. *Annals of Internal Medicine*, 155 (2), 97–107. doi: 10.7326/0003-4819-155-2-201107190-00005
- Calgary Charter on Health Literacy: Rationale and Core Principles for the Development of Health Literacy Curricula. (2011). Erişim Adresi: http://www.centreforliteracy.qc.ca/sites/default/files/CFL_Calgary_Charter_2011.pdf
- Çelenkoğlu, A. Z. (2019). Millî Eğitim Bakanlığı Lise ve Ortaokul 2018 Ders Müfredatlarında Sağlıklı Yaşam Kazanımlarının İncelenmesi. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Erişim Adresi: <https://acikerisim.erbakan.edu.tr/xmlui/handle/20.500.12452/6906>
- Çınar, S., Ay, A., ve Boztepe, H. (2018). Çocuk Sağlığı ve Sağlık Okuryazarlığı. *Sağlıkta Performans ve Kalite Dergisi*, 14 (2), 25-39.
- Davis, T. C., Wolf, M. S., Arnold, C.L., Byrd, R.S., Long, S.W., Springer, T., Kennen, E. ve Bocchini, J.A. (2006). Development and Validation of The Rapid Estimate of Adolescent Literacy in Medicine (REALM-Teen): A Tool to Screen Adolescents for Below-Grade Reading in Health Care Settings. *Pediatrics*, 118 (6), 1707-1714. Erişim Adresi: <https://pediatrics.aappublications.org/content/118/6/e1707>
- Department for Education and Skills. (2006). Deperatmental Report 2006. Erişim Adresi: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/324573/DFE_Departmental_Report_2006.pdf
- Dewalt, D. A., Berkman, N. D., Sheridan, S., Lohr, K. N., ve Pignone, M. P. (2004). Literacy and Health Outcomes: A Systematic Review of the Literature. *Journal of General Internal Medicine*, 19 (12), 1228–1239.
- DeWalt, D. A., ve Hink, A. (2009). Health Literacy and Child Health Outcomes: A Systematic Review of The Literature. *Pediatrics*, 124, S265–S274. doi:10.1542/peds.2009-1162B
- Geleceğin Kan Bağışçılarının Kılavuz Kitabı Lise. (2015). Erişim Adresi: <http://ogmprojeler.meb.gov.tr/Content/Uploads/Dosyalar/gelecegin-kan-bagiscilari-lise.pdf>
- Güner, Ö. ve Özkan, İ. (2018). *Ortaöğretim Sağlık Bilgisi ve Trafik Kültürü Ders Kitabı*. Ankara: Ada Matbaacılık.
- Health Literacy in Schools. (2020). School for Health in Europe fact sheet no:6. Erişim Adresi: <https://www.schoolsforhealth.org/sites/default/files/editor/fact-sheets/factsheet-2020-english.pdf>
- Healty People 2030. (2021). Health Communication and Health Information Technology Workgroup. Erişim Adresi: <https://health.gov/healthypeople/about/workgroups/health-communication-and-health-information-technology-workgroup#about>

- Herkes İçin Kütüphane Projesi (2018). Erişim Adresi: <http://bilgiyonetimi.net/hikakademi/egitimler.html#>
- International Federation of Library Associations and Institutions. (2015). Beacons of the Information Society: The Alexandria Proclamation on Information Literacy and Lifelong Learning. Erişim Adresi: <https://www.ifla.org/publications/beacons-of-the-information-society-the-alexandria-proclamation-on-information-literacy>
- İzoglu Tok, A. ve Doğan, Ö. (2021). 15-17 Yaş Arası Ergenlerin Deneyimlerinden Sağlık Okuryazarlığı Kavramı: Nitel Bir Çalışma. *Turkish Journal of Public Health*, 19 (1), 79-91. doi: 10.20518/tjph.779144
- Kars, M., Baker, L. ve Wilson, F. (Eds.) (2008). The Medical Library Association Guide to Health Literacy. Erişim Adresi: <https://www.semanticscholar.org/paper/The-Medical-Library-Association-guide-to-health-Kars-Baker/ea37bc47895df628aab914b0cb3c50dc1a637450#citing-papers>
- Kickbusch I, Pelikan J.M., Apfel F. ve Tsouros, A.D. (2013). Health Literacy: The Solid Facts. Copenhagen: World Health Organization Regional Office for Europe. Erişim Adresi: https://www.euro.who.int/_data/assets/pdf_file/0008/190655/e96854.pdf?ua=1
- Kutcher S., Wei Y. ve Morgan C. (2015). Successful Application of a Canadian Mental Health Curriculum Resource by Usual Classroom Teachers in Significantly and Sustainably Improving Student Mental Health Literacy. *The Canadian Journal of Psychiatry*, 60 (12),580-586. doi:10.1177/070674371506001209
- Lawless, J., Toronto, C.E. and Grammatica, G.L. (2016). Health Literacy and Information Literacy: a Concept Comparison. *Reference Services Review*, 2 (44), 144-162. doi:10.1108/RSR-02-2016-0013
- Kanj, M. ve Mitic, W. (2009, October). Promoting Health and Development: Closing the Implementation Gap. In Unpublished conference document, 7th global conference on health promotion. Nairobi, Kenya: October.
- Marx, E., Hudson, N., Deal, T.B., Pateman, B. ve Middleton, K. (2007), Promoting Health Literacy Through the Health Education Assessment Project. *Journal of School Health*, 77: 157-163. <https://doi.org/10.1111/j.1746-1561.2007.00186.x>
- Millî Eğitim Bakanlığı Okul Projeleri. (2020). Ortaöğretim Genel Müdürlüğü Araştırma Geliştirme ve Projeler Daire Başkanlığı. Erişim Adresi: <http://ogmprojeler.meb.gov.tr/OGM/OkulProjeleri>
- Mcluckie, A., Kutcher, S., Wei, Y. ve diğerleri (2014). Sustained Improvements in Students' Mental Health Literacy with Use of a Mental Health Curriculum in Canadian Schools. *BMC Psychiatry* 14, 379. doi:10.1186/s12888-014-0379-4
- Mogford, E., Gould, L. ve Devoght, A. (2011). Teaching Critical Health Literacy in the US as a Means to Action on the Social Determinants of Health. *Health promotion international*, 26 (1), 4-13. doi: 10.1093/heapro/daq049
- National Health Education Standards. (2004). Erişim Adresi: <https://www.cdc.gov/healthyschools/sher/standards/index.htm>
- Neuman, W.L. (2012). *Toplumsal Araştırma Yöntemleri 2: Nitel ve Nicel Yaklaşımlar*. S. Özge, Çev. Ankara: Yayın Odası.
- Norman, C.D. ve Skinner, H.A. (2006). eHealth Literacy: Essential Skills for Consumer Health in a Networked World. *Journal of Medical Internet Research*, 8 (2). doi:10.2196/jmir.8.2.e9
- Nutbeam, D. (2000). Health literacy as a public health goal: a challenge for contemporary health education and communication strategies into the 21st century. *Health promotion international*, 15 (3), 259-267. doi: 10.1093/heapro/15.3.259
- Nutbeam, D. (2008). The Evolving Concept of Health Literacy. *Social Science & Medicine*, 67 (12), 2072-2078. Erişim Adresi:

<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0277953608004577?via%3Dihub#aep-bibliography-id9>

- Ortaöğretim Sağlık Bilgisi ve Trafik Kültürü Dersi Öğretim Programı. (2018). Millî Eğitim Bakanlığı. Erişim Adresi: <https://mufredat.meb.gov.tr/ProgramDetay.aspx?PID=348>
- Önal, H. İ. (2020). The Dynamics of Health Literacy: Cross-Sectoral Collaboration in Turkey. In P. Dalrymple ve B. Galvin (Ed.), *Growing Community Health Literacy through Libraries* (ss. 207-223). Berlin, Boston: De Gruyter Saur. doi:10.1515/9783110362640-014
- Ratzan S.C. ve Parker R.M. (2000). Introduction. In: National Library of Medicine Current Bibliographies in Medicine: Health Literacy. NLM Pub. No. CBM 2000-1. Bethesda, MD: National Institutes of Health, U.S. Department of Health and Human Services.
- Sağlık Bakanlığı. (2008a). *Sağlık Hizmetlerinde Okul Sağlığı Kitabı*. Ankara: Refik Saydam Hıfzıssıhha Merkezi Başkanlığı Hıfzıssıhha Mektebi Müdürlüğü. Erişim Adresi: <https://sbu.saglik.gov.tr/Ekutuphane/Yayin/185>
- Sağlık Bakanlığı. (2008b). *Eğitimciler için Eğitim Rehberi: Sağlık ve Sağlığın Korunması Modülleri*. Ankara: Sağlık Eğitimi Genel Müdürlüğü. Erişim Adresi: <https://sbu.saglik.gov.tr/Ekutuphane/Yayin/197>
- Sağlık Bakanlığı. (2018). *Türkiye’de Sağlık Okuryazarlığı Düzeyi ve İlişkili Faktörleri Araştırması*. Ankara: Sağlık Geliştirilmesi Genel Müdürlüğü. Erişim Adresi: <https://sbu.saglik.gov.tr/Ekutuphane/Yayin/563>
- Sezgin, D. (2013). Sağlık Okuryazarlığı Anlamak. İLETİ-Ş-İM, 73-92. Erişim Adresi: <http://iletisimdergisi.gsu.edu.tr/en/download/article-file/82916>
- Sönmez, S. (2014). Ortaöğretimde Sağlık Okuryazarlığı. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi. Erişim Adresi: <http://www.openaccess.hacettepe.edu.tr:8080/xmlui/bitstream/handle/11655/1919/SUZAN%20S%c3%96NMEZ.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Spitzer, K. L., Eisenberg, M. B. ve Lowe, C. A. (1998). *Information Literacy: Essential Skills for the Information Age*. Syracuse: ERIC Clearinghouse.
- Sorensen, K., Van den Broucke, S., Fullam, J., Doyle, G., Pelikan, J., Slonska, Z. ve Brand, H. (2012). Health Literacy and Public Health: A Systematic Review and İntegration of Definitions and Models. *BMC Public Health* 12, 80. doi:10.1186/1471-2458-12-80
- Steckelberg, A., Hülfenhaus, C., Kasper, J. ve diğerleri (2009). A Curriculum of Critical Health Literacy for Secondary School Students: Results of a Pilot Study. *Int J Public Health* 54, 158–165. doi:10.1007/s00038-008-7033-1
- Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı. (2021a). Ortaöğretim Kurumları Haftalık Ders Çizelgeleri-2018. Erişim Adresi: <http://ttkb.meb.gov.tr/www/haftalik-ders-cizelgeleri/kategori/7>
- Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı. (2021b). İlköğretim Kurumları (ilkokul-ortaokul) Haftalık Ders Çizelgesi (2018-2019 eğitim öğretim yılında uygulanacak). Erişim Adresi: <http://ttkb.meb.gov.tr/www/haftalik-ders-cizelgeleri/kategori/7>
- The Marmot Review. (2010). Fair society, Healthy Lives (executive summary). Erişim Adresi: <http://www.instituteofhealthequity.org/resources-reports/fair-society-healthy-lives-the-marmot-review>
- U.S. Department of Health and Human Services, Office of Disease Prevention and Health Promotion. (2010). National Action Plan to Improve Health Literacy. Washington, DC: Author. Erişim Adresi: https://health.gov/sites/default/files/2019-09/Health_Literacy_Action_Plan.pdf
- World Health Organisation [WHO]. (1998). Health Promotion Glossary. Erişim Adresi: <https://www.who.int/healthpromotion/about/HPR%20Glossary%201998.pdf?ua=1>

- Yılmazel, G. ve Çetinkaya, F. (2016). Sağlık Okuryazarlığının Toplum Sağlığı Açısından Önemi. *TAF Preventive Medicine Bulletin*, 15 (1), 69-74.
- Yin, H. S., Johnson, M., Mendelsohn, A. L., Abrams, M. A., Sanders, L. M., ve Dreyer, B. P. (2009). The Health Literacy of Parents in The United States: A Nationally Representative Study. *Pediatrics*, 124 Suppl 3, S289–S298. doi:10.1542/peds.2009-1162E
- Zarcadoolas, C., Pleasant, A., ve Greer, D. S. (2009). *Advancing Health Literacy: A Framework for Understanding and Action* (Cilt 45). John Wiley & Sons.